תנ״ך · אחרונים · מנחת שי · נביאים

מנחת שי על יהושע

רבי ידידיה שלמה רפאל נורצי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מנחת שי על יהושע

רבי ידידיה שלמה רפאל נורצי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מנחת-שי-על-יהושע/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 6
פרק ג 7
פרק ד 8
פרק ה 9
פרק ו 10
פרק ז 11
פרק ח 13
פרק ט 14
פרק י 16
פרק יא 17
פרק יב 17
פרק יג 18
פרק יד 19
פרק טו 20
פרק טז 21
פרק יז 22
פרק יח 23
פרק יט 25
פרק כ 27
פרק כא 27
פרק כב 29
פרק כג 31
פרק כד 31

פרק א

פסוק א
ויהי. בטעם רביע:

פסוק ג
כל מקום אשר תדרך. כל מקום כתיב בלי ה"א ודמשנה תורה סוף פרשת עקב כל המקום בה"א וא' פסוק סימן והנה המקום מקום מקנה (במדבר ל"ב א'):

פסוק ד
ועד הנהר. הוא"ו בגעיא בס"ס ובדפוס ישן:

פסוק ו
חזק ואמץ כי אתה תנחיל. במקרא גדולה המ"ם נקודה בפתח ונמסר עליו ב' פתח ויאמר דוד ע"כ. ופסוק הוא בד"ה א' סוף סימן כ"ח ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ וגו'. ושם בד"ה מסיר עילה ב' פתחין וסימן חזק ואמץ אל תירא ואל. חזק ואמץ ועשה אל תירא ע"כ. וחזקו עלי דברי המשרות האלה שאינן מכוונות וחוששני לטעיות בכל המקומות ומאי דמסיר בד"החזק ואמץ אל תירא ואל. לא נמצא פסוק זה במקרא והוה סליק אדעתין למימר דהוא חזק ואץ אל תערץ ואל דלקמן בסמוך. אך בספרים המדוייקים הוא בקמץ שהוא בזקף קטן מסכימים למה שכתב עליו רד"ק במכלול דף י"ח קמץ בזקף וכל שכן חזק ואמץ כי אתה תנחיל שהוא באתנחתא. ובס"ס המדוייקים כולם שבפ' הם קמוצים חוץ מפסוק רק חזק ואמץ מאד שהוא בפתח וזה יכשר להיות חברו דד"ה שאינו לא באתנח ולא בזקף:
אשר נשבעתי לאבותם. במקצת ספרים חסר וא"ו:

פסוק ז
אל תסור ממנו. ו' סבירין ממנה וקרין ממנו מסורת פרשת צו (פ"ח) וכן צריך להגיה במסורת (שופטים י"א ל"ד) ועיין מ"ש בריש פרשת תרומה:

פסוק ח
ככל הכתוב. בקמץ חטוף לא בחולם:

פסוק יא
צדה. במקצת ספרים צידה מלא יו"ד וע"פ המסורת ראוי להיות חסר שזהו אחד מן ג' חסרים וסימנם (בשופטים ז"ח במ"ג):

פסוק יב

ולראובני ולגדי. הרי"ש במאריך וקריאתה בשורק והאל"ף שבאמצע נחה וכמוהו רבים כמ"ש (בפרשת פנחס ובסוף דברים):

המנשה. הה"א במאריך והמ"ם רפה כמ"ש בסי' (י"ב ו'):

פסוק יד

נשיכם טפכם ומקניכם. במסרה רבתא אות ו' חשיב הדין פסוקא עם אלפ"א בית"א מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון נסחא אחרינא דחשיב נמי טפכם נשיכם דאתם נצבים:

פסוק טו

עד אשר יניח וגו' וירשו גם המה. בספר אחד ישן מספרד כתוב גם הם ויש גם כן הערה מחילוף זה במקרא אחת דפוס ישן. האמנם על פי המסורת נכון להיות גם המה שבמס"ר במערכת אות הגימל נמסר גם הם ד' בנביאים וסי' שם וזה אינו מן המנין*): *)הגה"ה. בער מאיש אני. ודרכי המסורה נעלמה ממני. וכדי להקל על המעיין אעתיק לשון המסורה הנ"ל וז"ל גם הם ד' בנביאים וסימניהון ויעשו גם הם בערמה. ויעלו בני יוסף גם הם. גם הם אתו ירדו שאולה. לא יסבו האופנים גם הם. עכ"ל: ובלתי ספק שהמסורה הנ"ל נדפסה בטעות והקדים המאוחר וכך צריך לומר, ויעשו גם הם בערמה (יהושע ט' ד') ויעלו בית יוסף גם הם (שופטים א' כ"ב) לא יסבו האופנים גם הם (יחזקאל י' ט"ז) גם הם אתו ירדו שאולה (שם ל"א י"ז). והא לך שהמסורת מנה הפ' דלקמן באחד מהד' המנויים גם הם ובכל ספרי התנ"ך שלנו איתא גם המה וצ"ע:

נתן להם. יונתן תרגם יהיב לכון נראה שהיה קורא לכם. ואין כן בספרים שלנו וזהו אחד מן ה' להם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסימנם במ"ג סדר בהעלתך על פסוק בשר אתן להם. ויותר נכון לומר דיונתן לא דק בלישנא דקרא רק במאי דסבירין אינשי וחברו מלמד עליו בפסוק עד אשר יניח דסוף (פרשת דברים) דהתם נמי תרגם לכון וכן עשה בפסוק זה יהיה לכם מגרשי הערים (דפרשת מסעי) דהוא נמי חד מן חמשה להם דסבירין לכם:

וירשתם אותה. בספרים מדוייקים מלא וא"ו והכי מוכח ממה שנמסר במסורה גדולה (פרשת בלק) על פסוק ואותה החייתי:

פסוק טז

כל אשר צויתנו. בנביאים עם פירוש אברבנאל כתוב ככל וטעות הוא:

פסוק יז
ככל אשר שמענו. העין בשוא לבדו:

פסוק יח
יומת. במקצת ספרים ימות והוא טעות כי הגירסא הישרה יומת הכי איתא בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ט):

פרק ב

פסוק א
חרש. בשי"ן ימנית וכן נדרש במדרש רות פרשה ב' ובתנחומא מלשון חרש עצים שאמרו כלי נגרות היה בידם. ועוד דרשוהו מלשון חרש שאינו שומע שאמר להם יהושע עשו עצמכם חרשים ואתם עומדים על רזיהם. ולמען דדריש התם ובמדרש רבה ומדרש ילמדנו ריש סדר שלח לך מלשון כלי חרש שעשו עצמן קדרין והיו צווחין הרי קדירות מי שירצה יבא ויקנה דרך דרש נאמר כמ"ש בעל כלי יקר ובעל לב אהרן וכדאמרינן התם בהדיא קרי ביה חרש פי' בשי"ן שבולת ויש לנו עוד ראיה שכתוב בשי"ן ימנית דבמסרה רבתא (מערכת אות הא') באלפא ביתא מן תרין תרין בחד לישן (צ"ל בתרי לישנא) חשיב בהדייהו חרש דוישלח יהושע בן נון ואידך ובקבקר חרש וגלל. (ד"ה א' ט' ט"ו) דהוא נמי בשי"ק ימנית וחשוב להו נמי (שם) באלפ"א בית"א מן ב' ב' מן ג' אתין עוד יש להוכיח זה מן מסרה אחרת (ערך חרש) האומות חרש ה' ג' מלהון מלרע וסימן מי שם פה לאדם (שמות ד' י"ח). לא תקלל חרש (ויקרא י"ט י"ז). כמו כאן חרש. (תהלים נ"ח ה') ותרי מלעיל וסימן חרש לאמר. (דין) ובקבקר חרש וגלל. (ד"ה שם) ועיין מ"ש בצפניה (א' י"ב) על אחפש:

פסוק ז
על המעברות. יונתן שתרגם עד מגיזתא איכל"מ דפרושי קא מפרש על כמו עד וכמ"ש רד"ק והוא חד מן ט' סבירין עד וקריין על וסימן נמסר במסרה גדולה סדר ויחי על פסוק וירכתו על ציידן ועיין מ"ש בנחמיה י"ב:
כאשר יצאו. י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימנם במסורת יונה סימן ח' (יד):

פסוק יג
אחותי. אחיותי קרי:

פסוק יד

אם לא תגידו. קדמאה תגידו תנינא תגידי וסימן דודי והוא חד מן ו' זוגין מתחלפים קדמאה בוא"ו תניינא ביו"ד וסימן נמסר ריש (פרשת בהעלתך):

ועשינו עמך חסד ואמת. מה שכתוב במקרא גדולה עמך שפטים ועשינו עמך חסד הכי פירושא. יהושע ועשינו עִמָּךְ חסד ואמת. שפטים ועשינו עִמָּךְ חסד. וחד פסוק סימן ואם לא תשלים עִמָּךְ ועשתה עִמָּךְ מלחמה ועיין מ"ש בריש (פרשת שופטים):

פסוק טז

עד שוב. בספרים מדוייקים מלא וא"ו ועיין מ"ש בריש פרשת וירא:

פסוק יט

מדלתי ביתך. אין יו"ד אחר התיו:

פרק ג

פסוק ד

ביניכם ובינו. וביניו קרי. (עיין רש"י ורד"ק):

במדה באתנח: ויש בו ג' ד'. הב' הוא דגש קל. והמ"ם הוא להורות על ה' הידיעה שהצ"ל בהמדה ודגש הדל"ת מורה גם הוא יורה על חסרון עה"פ ששרשו מדד. ונמסר עליו ג' דגש. (ויקרא י"ט ל"ה) ד"ה (ב' ג' ג' ודין):

למען אשר תדעו. מלת תדעו בפשטא לא בזקף קטן:

שלשום. בספרים מדוייקים מלא וכן נכון עפ"י המסורת דפרשת ויצא במ"ג:

פסוק יב

ועתה קחו לכם שני עשר איש. סימן קדמאה שני עשר תניינא דלקמן סימן ד' שנים עשר אנשים. תליתאה שנים העשר איש. קדמאה איש אחד לשבט תניינא ותליתאה איש אחד משבט:

ועתה קחו לכם וגו' איש אחד לשבט. דין כתיב לשבט בלמ"ד והיא חד מן ג' לשבט קמצין ע"פ המסורת וסימן בסדר דברים והשנים שבפרשה הסמוכה בסימן ד' כתובים איש אחד משבט במ"ם:

פסוק טז

באדם. מאדם קרי והוא חד מן ו' דכתיבין בי"ת וקרי מ"ם וסימן נמסר במסורה גדולה מערכת אות הבי"ת. ואפשר לומר שיש בזה רמז למה שאמרו במדרש ילמדנו כל נסים שנעשו לישראל בזכותו של אברהם היו וכו' קריעת הירדן בזכותו כדכתיב הרחק מאוד

באדם זה אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים. שוב מצאתי כדברי במסורת הברית הגדול סימן תתק"ח. ועיין עוד ברד"ק ולב אהרן ובענין המאמר עיין בכלי יקר ומסורת הברית הגדול ריש סדר שופטים:

אשר מצד צרתן. בדפוס ישן הצד"י בפתח ובלא מאריך בתי"ו ובמכלול דף רנ"ג בשמות שהם בני ארבע אותיות כתוב כלשון הזה. ובקמץ הראשונה ובפתח השלישית **צָרְתַן**. צָרְפַת. אבל **כִּרְפַּת**. **אַרְגַז** פתוחים ע"כ ובספר רב פעלים בבאור משקלי השמות. ונקודה כתוב כלשון הזה **צָרְתַן** בקמץ ובפתח וכן ממשקל זה עד **צָרְפַת** ובתוספת ה"א גם כן צרפתה אשר לצידון וכן ממשקל זה **צָפְנַת** פענח עכ"ל. נראה מדבריו שהוא קורא אותם בקמץ רחב וכן כתב על **בָּסְנַת** בת ישמעאל קמץ רחב ופתח ומשקלו **אָסְנַת** בת פוטיפרע עכ"ל. וכן במקצת ספרים הצד"י במאריך אך תי"ו צרתן ברוב הספרים היא קמוצה ובמסורת צרתן ב' בין סכות (מלכים א' ז') ודין עיין (במלכים א' סימן ד' וסימן י"ז):

פסוק יז

עד אשר תמו כל הגוי לעבר. איכא פלוגתא ביני מסראתא איכא דמסרי לעבור ד' מלאים וסימן עד אשר תמו כל הגוי. ותניינא כל הגוי דסמיך ליה. ויהי כאשר תם כל העם לעבור בפרשתא דלקמן סימן ד' (י"א). לעבור בן בליעל (נחום ב א) הכי נמסר במסורה גדולה סדר בלק והכא. ומסרה אחריתי בנחום לעבור ד' מלאים וסימן ויהי כאשר תמו כל הגוי. תניינא ויהי כאשר תם כל העם לעבר. והנה גם צדוק וכל הלוים אתי וגו' (שמואל ב ט"ו). לא יוסיף לעבור בך בליעל. ונוסחי דיקי כמסורה בתרייתא סלקי ולדידי חזי לי דדא היא הפלוגתא דכתיבי במסורה גדולה נחום ב' (כ') לא יוסיף (עוד) לעבר בך בליעל אף על גב דהתם פרישית בגווני אחריני:

פרק ד

פסוק א

ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבר את הירדן. ויאמר. פיסקא במצעות פסוק:

פסוק ה

על שכמו למספר שבטי בני ישראל. ס"א שבטי ישראל ומוטעה הוא שזהו אחד מן ג' שבטי בני ישראל הסמוכים בקריאה וסימן נמסר במסורה גדולה כאן:

פסוק ו

למען תהיה וגו' כי ישאלון בניכם מחר לאמר. בספר אחד דפוס ישן כתוב מחר את אבותם לאמר וגירסא זו אינה אלא מן המתמיהין שזהו אחד מן החלופים שיש בין פסוק

זה ובין חבירו שבפרשה זו לקמן דין כתיב מחר לאמר וחברו מחר את אבותם לאמר דין כתיב כי ישאלון בניכם וחברו אשר ישאלון בניכם ואפ"ס כי אשר ראיתם את מצרים. דין כתיב מה האבנים האלה לכם וחברו מה האבנים האלה:

פסוק ז

בעברו בירדן. במקצת ספרים העין במאריך נקרא בקמץ רחב וגם רד"ק הזכיר זה החילוף:

פסוק ח

כאשר דבר. הבית בסגול:

פסוק יד

ויראו אותו. בספרים כ"י ודפוסים ישנים היו"ד במאריך והוא חד מן ד' חס' ע"פ המסורת וסימן במסורה גדולה (במערכת אות י' ועיין מ"ש שמואל א' ז' ז'):

פסוק יח

ויהי בעלות. כתיב בבי"ת וק' בכ"ף והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ' וסימן במסרה רבתא וריש הושע וריש דברי הימים:

שלשים. בספרים מדוייקים מלא וכן ראוי על פי המסורת דפרשת ויצא במסרה גדולה (ל"א ה'):

כתמול. מלא (ועי' במסרה גדולה הנ"ל ובמ"ש שם):

פסוק כד

יראתם. בקמץ הריש ולית כותיה:

פרק ה

פסוק א

עברנו וימס. עברם ק' וכן כתב רד"ק. ובספר אחד כתיבת יד כתוב עליו עברם ק' ופליגין עליו:

פסוק ב

עשה לך חרבות. החי"ת במאריך בספרים כתיבת יד ודפוס ישן וכן ויעש לו יהושע חרבות צרים שבסמוך:

וכל העם הילדים. עיין מה שאכתוב בירמיה סימן ט"ז:

פסוק ז

אתם מל יהושע. עיין מ"ש בסימן ז' ג':

פסוק י
בערבות יריחו. העי"ן במאריך בספרים כ"י:

פסוק יד
ויאמר לא כי אני. בספר אחד ישן כתיבת יד כתוב לא באלף וק' לו אולי טעה הסופר בהבנתם מאמר דעירובין פרק הדר (עירובין סג:) ואיתא נמי בפ"ק דמגילא (ג:) ובסנהדרין פרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ד:) א"ל על איזה מהם באתה א"ל עתה באתי:

פסוק טו
של נעלך. אין מאריך במלת של:

פרק ו

פסוק ה
בשמעכם כשמעכם ק' והוא חד מן י"א מלין דכתיב בי"ת וקרי כ"ף:

פסוק ז
ויאמרו אל העם. ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין ו' בסוף תיבותא ולא קרינן וסימן נמסר במלכים א' י"ב במסרה גדולה:

פסוק ח
ויהי כאמר. בכ"ף:

ויהי כאמר וגו' שבעה שופרות היובלים לפני ה'. יונתן תרגם קדם ארונא דה' וכן בשני דפוסים ישנם כתוב לפני ארון ה' גם במסרה גדולה יש הערה מחילוף זה בלא הכרע. ויש לי להכריע שכתוב לפני ה' מכח המסורת שבמערכת אות האל"ף במסרה רבתא נמסר ארון ה' כ"ג וזה אינו מן המנין וכן מצאתי בספרים כתיבת יד מדויקים:

פסוק ט
תקעו. תקעי קרי:

והמאסף. הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן חברו שבסמוך:

הולך. הלוך קרי:

פסוק טו
ויהי ביום השביעי וישכימו כעלות. במקצת ספרים בעלות בבי"ת וקרי כעלות בכ"ף וכן דעת רד"ק ובספרים אחרים כתוב בכ"ף ומסר עליו כ"ף כתיב וק' ונראין עיקר שלא נזכר זה במסורת עם י"א מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף:

פסוק יז

רק רחב הזונה תחיה וגו'. כל אחה"ע דינו להנקד בחטף פתח כגון **שַׁאֲלוּ רַחֲצוּ מַהֲרוּ יַעֲקֹב אַהֲרֹן** ודומיהם ולפיהם יש מתג וג' מבטלים יש להם סימן נד"ח, פירוש "נ"גינה מקדמת, "ד"גש שלאחריו, "ח"ירק שלפניו באות של שמוש. ושלשתם נמצאו בפסוק א' רק רחב הזונה **תִּחְיֶה** היא וכל אשר אתה בבית כי **הֶחְבְּאָתָה** את המלאכים אשר **שָׁלָחְנוּ** ודין חירק שלפניו אינו נוהג בהיותו באות של יסוד כגון **נָאָצוּ נָאֲפוּ כָּחֲשׁוּ מָהֲרוּ** אבל בהיותו באות של שימוש נוהג ומבטל החטף פתח כגון **תִּהְיֶה יִהְיֶה יִחְיֶה** ויוצאים מכלל זה **וַתְּהַלַּךְ** אש אצה ולשונם **תְּהַלַּךְ** בארץ כי החירק באות של שימוש ואינו מבטל החטף פתח ואספמיא מוסיפים עוד מבטל אחר כל שיש יו"ד לאחריו כגון **יְשַׁעְיָה יְדַעְיָה זְרַחְיָה שְׁמַעְיָה** וכן ועזא **וְאַחְיוֹ** וכן **רַעְיוֹן** רוח חוץ מן (להחיות) שאין הי' מבטל החטף פתח: **החבאתה**. בכמה ספרים האל"ף בקמץ ובספרים בפתח ומסורת עליו באחד מהם לית ופתח באלף. וגם רד"ק בספר מכלול דף ק"ע כתב שהוא בפתח ונתן טעם לדבר:

פסוק יט

אוצר ה' יבוא. חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא ונמסר הסימן במסרה גדולה סוף פרשת שמיני. ומה שתרגם יונתן יתעלון הוא למאי דסבירין. וחברו מלמד עליו שתרגם קדש הוא קודשא אינון:

פסוק כ

ויהי כשמע. במקצת ספרים הכ"ף רפה ועיין מה שאכתוב בשופטים סימן ז':

פסוק כג

ויצאו את רחב. בספרים הבאים מספרד חסר ו' ונכון לעשות כן לפי מ"ש בד"ה סימן א':

פסוק כו

ייסדנה. הסמ"ך בדגש:

פרק ז

פסוק א

בן זבדי. הבי"ת רפה:

ויחר אף ה' בבני ישראל. בס"א כ"י ישן כתוב בישראל ויש גם כן הערה מזה בדפוס ישן ונשאר ספרים בבני ישראל:

פסוק ב

בית און. הוא"ו בסגול. **ורגלו**. הגימ"ל דגושה:

וירגלו. הגימ"ל דגושה:

פסוק ו

למה. מלרע ורפה מכלול דף רס"ו:

העברת. הה"א בצירי והעין בשוא ופתח שלא כמנהג רד"ק בפי' ומכלול דף פ"ב ושרשים ועיין מ"ש בחבקוק א:

ביד האמרו להאבידנו. ב' הפסוקים דמעיים עיין מ"ש בפרשת דברים סימן א':

ומה תעשה. בצידי השי"ן שלא כמנהג והוא חד מן ד' קמצים על פי המסורת והסימן במסרה גדולה פרשת תולדות וירמיה סוף סימן מ':

פסוק י

ויאמר ה' אל יהושע קם לך. מלת קם חסר וא"ו ודרשו רבותינו בירושלמי פרק סדר תעניות קם לך ההיא דאדכרת פירוש דמדכתיב חסר וא"ו דריש ביה קם לך כלומר זו היא שעמדה לך הטענה שהזכרת דהיינו מה תעשה לשמך הגדול:

פסוק יא

אשר צויתי אותם. יש מחלוקת בספרים אם הוא חסר וא"ו או מלא ובמדויקים כ"י מספרד מלא וכן נכון ע"כ המסורת דלעיל סימן ה' דנמסר אתם ו' חסר בסיפרא ולא נמנה זה בתוכם ומ"ש שם במ"ג בסוף מסרה הנזכרת והוריש ה' מלפניכם טעות הוא צ"ל והוריש אתם מלפניכם (יהושע כ"ג ה):

פסוק יב

לא אוסיף. במקצת ספרים חסר וא"ו:

פסוק כא

וארא בשלל. וארא ק' וכן הוא למערבאי והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא ולא קרייא בסימן במסרה רבתא (מערכת אות הה') ואפשר לומר שהה"א רומזת למה שארז"ל שמעל ענן בחמשה חרמים ד' בימי משה וא' בימי יהושע ואמרו גם כן שעבר על חמשה חומשי תורה שנאמר ה"פ גם כדאיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין. ובמדרש תנחומא ואראה בשלל ראיתי מה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויביך וגו' עיין כלי יקר:

פסוק כד

ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנתיו. שלשת הווי"ן בגעיא בס"ס ובדפוס ישן:

פסוק כה

מה עכרתנו. עיין מ"ש בפרשת נצבים על מה חרי:

פרק ח

פסוק ט
וילכו אל המארב. במקצת ס"ס האל"ף בשוא לבדו וכן (בתולים י' וד"ה ב' י"ג):

פסוק יא
והגי בינו. ביניו קרי ומה שנמסר במקרה גדולה וג' חסר' בלישנא מקומו הראוי לו הוא על מלת והגי שהם ג' חסר' אל"ף וסימנהון בסוף פרשת וזאת הברכה במסרה גדולה:

פסוק יב
ויקח כמחשת אלפים איש וישם אותם. בספרים מדוייקים כתיבת יד ודפוסים ראשונים מלת אותם מלת וא"ו וכן ראוי על פי המסורת שהזכרתי למעלה בסימן ז':
בין בית אל ובין העי מים לעיר. חלוקים הספרים והמסרות במקצת ספרים כתיב לעיר וקרי לעי וכן כתב בעל כלי יקר ובמקצתם כתיב וקרי לעיר וחלוקים גם כן בפסוק ויזעקו כל העם אשר בעיר שבסמוך ובספר אחר ישן זה האחרון כתיב וקרי בעי. ויונתן תרגם הראשון ממערב לעי והאחרון בקרתא בעי דומה שהראשון כתוב וקרי לעי והתחתון כתיב בעיר וקרי בעי ותרגם הקרי והכתיב. ורד"ק כתב אשר בעיר כן כתיב וקרי בעי ועל הראשון לא כתב מאומה ובמסרה גדולה נמסר עי ב' כתיב עיר וסימנהון ויקח כחמשת אלפים. ויזעקו כל העם. מסורת אחריתי וישלחם יהושע לעי. וכל העם המלחמה לעי. ויקח כחמשת אלפים לעיר. וישימו העם את לעיר. ובחילופים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל כתוב למערבאי ב' פסוק לעיר כתיב וקרי. למדינחאי לעיר כיתב לעי ק' ע"כ. ולא איתברר מהתם הי ניהו:

פסוק טז
ויזעקו כל העם אשר בעיר. בעי קרי כן כתב רד"ק ובעל כלי יקר ועיין מ"ש לעיל בסמוך:

פסוק יז
בעי ובית אל. חד מן דסבירין ובבית וסימן נמסר (פרשת וארא ומלכים ב' ב') במסרה גדולה:

פסוק כא
את אנשי העי. במקרא גדולה נכתב על זה מצאנו בספר ישן העיר עד כאן. ובכל ספרים שלפני כתיב וקרי העי ולא ראיתי בו מחלוקת:

פסוק כב
עד בלתי השאיר לו שריד ופליט. במקצת ספרים כ"י ודפוסים אחרונים כתוב להם וכן תרגם יונתן. ובס"א כ"י כתיב לו וק' להם. אבל בס"ס מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים כתוב לו ואין כאן קרי וכתיב כלל. וכן הוא במאיר נתיב וגם בעל כלי יקר טרח לפרש מלת לו בלשון יחיד הגם דבאומרו ויכו אותם מורה הפך.

פסוק כד
ויהי ככלות ישראל וגו' עד תמם וישבו כל ישראל וגו'. במקרא גדולה יש פיסקא באמצעות פסוק ולא ראיתי כן בשאר ספרים גם החכם לונזאנו כתב במקרא שלו צריך עיון אם יש כאן פיסקא:

פסוק לה
והנשים והטף. במקצת ספרים הטי"ת בקמץ:

פרק ט

פסוק ד
וילכו ויצטירו. ברי"ש והתרגום בדל"ת וכבר תמה עליו רד"ק:

פסוק ז
ויאמרו איש ישראל. ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין וא"ו בסוף תיבותא ולא קריא וסימן (במלכים א' י"ב) במסרה גדולה:
אכרות לך. בס"ס האלף במאריך ובכל הספרים כתיב בוא"ו וקרי בקמץ חטוף והוא חד מן תיבותא דיתירות וא"ו וחטפין קמצין וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הוא"ו ודין נמי הוא חד מן ב' מלאים וא"ו וחברו וברית עולם אכרות להם (ישעיהו ס"א:ח') רק הוא בחולם:

פסוק י
בעשתרות. בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וכן במסורת כל נביאים וכתובים מלא בר מן חד ויסירו בני ישראל (שמואל א ז':ד'):

פסוק יא
ויאמרו אלינו זקינינו. הזי"ן בגעיא בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים. ובס"א כ"י קדמון חסר דחסר וכן אמרו בבראשית רבה פרשה מ"ט אמר ר' יוחנן כל צדיקים שנאמרו בסדרם של צדיקים כתיב דהא אינם אלא צדיקים ניבלים פירוש גרועים כפירות שלא נגמרו ונושרים ברוח כך לא היו צדיקים לגמרי, ורש"י גריס נכלים בכ"ף כמו ויתנכלו

רצה לומר צדיקים רמאים. היא דעתיה דר' יוחנן דאמר ר"י ויאמרו אלינו זקננו וכל ישבי ארצנו זקננו כפי' זקני אשמה היינו סבי דבהתא פי' זקני בושה ע"כ. ובערוך ערך זקן זקננו כתיב זקני אשמאי סבין דקלון ובספרים ראיתי חילופים אחרים ובא' מהם כתוב לית מלא דמלא וכ"כ רד"ק במכלול דף ק"ד. ובפי' זקנינו נכתב בי' המשך בין הקו"ף והנו"ן שלא כמנהג. ובדרש ת"ר יוחנן זקננו כתיב זקני אשמאי היו עכ"ל. והמדפיס לא ידע להזהר ועשה מלת זקנינו שבמדרש מלא דמלא וצריך להיות חסר דחסר:

פסוק טו

כי קרבים. חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים:

פסוק כא

יחיו ויהיו. מטעים ביה דסבירין בשוא תחת הוי"ו והוא בפתח. מסורת פרשה תרומה ועיין בפירוש רד"ק:

ויהיו חוטבי עצים. בלא מאריך בחי"ת:

כאשר דברו להם. כתוב במקרא גדולה שמצא בס"א ישן מוגה אצלהם ובכל ספרים שלפני כתוב להם ולא ראיתי בו מחלוקת:

פסוק כב

למה רמיתם. דגש ומלעיל שאין המרמה עושה מלרע:

אנחנו. החי"ת בשוא לבדו:

פסוק כג

עבד וחטבי עצים. בלא מאריך בחי"ת:

פסוק כד

הגד הגד. שתי הגימלי"ן דגושות:

ונעשה. בצירי שלא כמנהג:

פסוק כה

הננו בידך. קל ובשוא הנו"ן הראשונה ובמסורת ד' וסימן הננו בידך. הננו עצמך (שמואל ב' ריש סימן ה') הננו אתנו לך (ירמיהו ג':כ"ב) הננו לפניך באשמתינו (עזרא סוף סימן ט'):

פסוק כז

חטבי. אין טעם בחי"ת רק בבי"ת:

ושאבי מים. הטעם בשי"ן כחבריו דלעיל ולא בבי"ת:

פרק י

פסוק א
ויהי כשמע. פליגי ביה ספרי החזק היא הרפה. ועיין מ"ש (בשופטים ו') ובדוכתי אחריני:

פסוק ג
מלך ירושלם. בספרים כ"י ובדפוס ישן אין בריש מאריך וכן חבריו שבענין. וכל ירושלם שבמקרא חסר יו"ד אחר למ"ד חוץ מחמשה הכתובים במסורת ירמיה סימן כ"ו וד"ה ב' ריש סימן כ"ה ואף אותם הכתובים בלא יו"ד היו"ד נקראת אף על פי שאינה כתובה כמ"ש במכלול דף ק"י וכמ"ש ביחזקאל י"ד ובבראשית רבה פר' נ"ו אברהם קרא אותו יראה שם קרא אותו שלם. והקב"ה קרא אותו ירושלם. וכתב בעל יפה תואר שם סי' ט"ז דאע"ג דקרינן ירושלם הוא חסר יו"ד לסבה זו כמ"ש התוספת בפ"ב דתענית (דף ט"ז. בד"ה הר) וירו במקום יראה כי הוא"ו באל"ף ה"א בגימטריא:

פסוק ח
כי בידך נתתים. בדפוסים אחרונים כתוב בידך ונמסר עליו יתיר יו"ד ואין כן בספרים כ"י גם לא בדפוסים ראשונים:

פסוק טו
אל המחנה הגלגלה. החי"ת בחטף פתח:

פסוק כג
ויעשו כן ויוציאו אליו. ברוב הספרים מלא וא"ו וצ"ע ממה שאכתוב בד"ה ב' סי' א':

פסוק כד
ויהי בהוציאם. במקצת דפוסים יש מאריך בה' אבל בספרים כ"י ודפוסים ישנים היא געיא בכ"ף:

ההלכוא. חד מן מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קרי' וסימן נמסר בריש ס' (לך לך ובדניאל ג') במסרה גדולה. (ועיין רד"ק):

פסוק כח
ואת מלכה החרם. בלא מאריך בה"א ומלת מלכא בטעם סגול ומלת החרם בגלגל:

החרם אותם. בדפוס בומבורגי קע"ח נכתב בגליון אותה וכן בתרגום שם גמיר יתה גם בספר ישן כתוב אותה. ובספרים אחרים מדוייקים כתוב אותם ותרגום שלהם יתהון וכן הוא במחיר כתיב וכן פירוש בעל כלי יקר:

פסוק לג
לעזר את לכיש. העין בשו"א לבדו בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים:

פסוק לה
החרים. בלא מאריך בה"א וכן ואת כל הנשמה החרים שבסמוך (פ' מ'):

פרק יא

פסוק ב
ואל המלכים. הוא"ו בגעיא בספרים כ"י ודפוס ישן:
נגב כנרות. בספרים כ"י מדוייקים הכ"ף במאריך והנו"ן בשו"א לבדו ורפה וכ"כ במכלול דף ר"ב כל כנרות בשוא בלא סמיכות והוא קל והכ"ף מעמדת בגעיא עכ"ל ור' אליה המדקדק כתב ובמדויקים הנו"ן בחטף פתח ועיין ג"כ (במלכים א' טו):

פסוק יב
ואת כל ערי. הוא"ו בגעיא בס"ס:
המלכים האלה. בספרים כ"י מדוייקים הלמ"ד במאריך וכן הוא לב"א:
ואת כל מלכיהם. הוא"ו בגעיא בס"ס:

פסוק טו
ושפלתה. ושפלתו קרי:

פרק יב

פסוק א
וירשו. חסר יו"ד על פי המסורת והיו"ד במאריך עיין מ"ש (במלכים ב' י"ז):

פסוק ג
עד ים כנרות. עיין מ"ש לעיל סימן י"א:
הישמות. יש מחלוקת בספרים ובמסורת ד' וסימנהון ויחנו על הירדן מבית (פרשת מסעי). והערבה עד ים דהכא, ובית פטור ואשדות סימן י"ג דסיפרא. הנני פתח את כתף מואב (יחזקאל כ"ה:ט'). סימן אורייתא הישמת כתיב. יהושע הישמות כתיב. יחזקאל הישימות. כן מצאתי במסרה כ"י והובאה גם כן במסרה גדולה (פרשת מסעי) וביחזקאל סימן הנזכר ומ"ש שם ד' כתיבין כן נראה שצריך למחוק דבנסחאות כ"י איננו ואפשר לומר על צד הדוחק ד' כתיבין כן בתי"ו לבסוף והם ד' האמורים א' של תורה וג' של נביאים ודלא כאחריני דכתיבין הישימן בנו"ן ועיין מ"ש (בפרשה מסעי):

פסוק ו
לראובני. הרי"ש במאריך ונקודתה שורק והאל"ף נחה כמ"ש פעמים רבות:
ולחצי שבט הַמְנַשֶּׁה כל המנשה רפי: מלכי כנען ובני המן אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה כדאיתא בשילהי פ"ק דמגילה וכמ"ש בשירת הים ושירת האזינו ובירושלמי פרק בני העיר ר' זעירא ור' ירמיה בשם רב שירת הים ושירת דבורה נכתבים אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבים אריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה דכל בניין דכן לא קאים מאי נדון למצוה או לעיכוב א"ר יוסי בר חנינא בר אחוי דרב הושעיא נהיר את כד הוינן קיימין קמי תניתא דרבי אושעיא חביבך עבר ר' בא בר זבדא ושאלון ליה ואמר בשם רב לעיכוב ע"כ. ועיין בהלכות סופרים שהביא בעל הלכות גדולות:

פסוק כ
מלך שמרון מראון. חד מן מ"ח מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קרייא:

פסוק כא
מלך תענך.במקצת ספרים כתיבת יד ובדפוסים ישנים העי"ן בשו"א לבדו והנו"ן בפתח וכן (ביהושע י"ז וכ"א ושופטים סימן א' וסימן ה' ומלכים א' ד'):

פרק יג

פסוק א
אתה זקנתה. ב' חד מלא וחד חסר וסימן אתה זקנתה באת בימים. אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך (שמואל א ח) דיהושע מלא דשמואל חסר. ועיין מסורת הברית הגדול סימן תתקנ"ב:

פסוק ז
אנכי אורישם. בספרים כתיבת יד מדוייקים ובדפוסים ישנם ביו"ד:

פסוק ח
הראובני. עיין לעיל סימן י"ב:
כאשר נתן להם משה עבד ה'. י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה. מסורת יונה סימן א':

פסוק טו
על מידבא. חד מן ט' דסבירין עד וקריין על וסימן נמסר במסרה גדולה (פרשת ויחי) ולפיכך תרגום יונתן עד מידבא ועיין מ"ש (בנחמיה סי' י"ב):

פסוק יח
ויהצה. הה"א בשוא לבדו בספרים מדוייקים. ובמקצתם היו"ד בקמץ:

פסוק כג
ויהי גבול בני ראובן וגומר למשפחותם. חד מן ח' מלאים כמ"ש (בפרשת נשא) וזהו בתראה דראובן:

פסוק כד
ויתן משה למטה גד וגומר למשפחתם חסר וכן ואת נחלת בני גד למשפחתם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דגד כמו שכתבתי (בפרשת נשא):

פסוק כו
ומחשבון עד רמת. חצי הספר ובמקרא גדולה לעיל בסוף מלכי כנען כתוב בגליון חצי הספר ואין שם מקומו רק בחן קודם פסוק ומחשבון. וכן כתב במקרא גדולה עצמה בסוף יהושע. וכן ראיתי בספרים כ"י שכתוב כאן חצי הספר בפסוקים. וסך כולם שש מאות וחמשים וששה ומחציתם שלש מאות ועשרים ושמנה. וזהו ראיה גדולה שצריך להסיר שני הפסוקים הנמצאים במקצת ספרים בסימן כ"א שם דבלאו הכי אין החשבון מכוין:

פסוק כט
ויתן משה לחצי שבט מנשה וגו' למשפחותם. מלא וכן וחצי הגלעד וגו' למשפחותם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דמנשה. כמ"ש (בפרשת נשא):

פסוק ל
ויהי גבולם ממחנים וגו'. כתוב במקרא גדולה זה לשונו. ובספר ישן מצאתי ויהי כל גבולם ממחנים כל הבשן וכל ממלכות עוג מלך הבשן וכל חות יאיר ומוגה מבחוץ כך עכ"ל. ולא ראיתי כזה בשום ספר:
כָּל־הבשן כָּל־ממלכות. בס"א כ"י **כָּל** הבשן **כָּל**ממלכות במתג אע"פ שהם במקף ובס"א מתוג הראשון בלבד וי"ס האחרון ועיין מ"ש (בפרשה ראה על כל הבכור):

פרק יד

פסוק ב
בגורל נחלתם כאשר צוה. י' דמטעים דסבירין אשר בקריאה מסורת יונה א':

פסוק ח
המסיו. היו"ד נחה והוא"ו נעה שלא כמנהג שהיה משפטו בשורק הוא"ו ע"ד נטיו רגלי והדומים לו וכתב רבי יהודה שבא ע"ד לשון ארמי **אִשְׁתְּיו** חמרא (דניאל ה':ד') ודומיהם

עיין בפירש רד"ק ובמכלול דף קס"ה ובשרשים שרש מסה וס' הרכבה אות ה' ומ"ש (בדניאל ב'):

פסוק י

אותי כאשר דבר. בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בצירי ובא' מהם נמסר עליו לית וכל אתנח וסוף פסוק דכותא. ובדברים האלה כתב המכלול דף ע"ד וכאשר יבא דבר באתנח וסוף פ' הוא בצירי וכן בא בסגולה שהיא אחר זרקא בצירי ועתה הנה החיה ה' אותי כאשר **דִּבֶּר** והמסורת עליו לית כותיה צירי וכל אתנח וסוף פסוק צירי כותיה:

חמש ושמנים. אמר המגיה נפלאתי מאד על המדפיס שהדפיסו מלא וחסר ושמונים ו' מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית ע"כ. והלא שם ובשופטים ד' ובמסרא רבתא נמסרו וא"ו מלאים ואין זה עמהם דא"כ פשו להו והוו שבעה ע"כ):

פסוק יא

ככחי אז. במקצת דפוסים כ"ף ראשונה רבתי מה שאין כן בדפוסים ישנים ובספרים כ"י גם לא ראיתיה גדולה בשום נוסח מאלפא ביתא דאותיות רבתות:

פרק טו

פסוק ד

והיה תצאות. והיו ק' והוא חד מן ז' מלין בחד לישן דכתיבין ה"א בסוף תיבותא דקריין ו' וסימן ונסב לכך דמסעי. ועבר עצמונה דהכא. ויהי להם הגבול. ותאר הגבול. ועבר הגבול. תלתיהון בסיפרא סימן י"ח צאן אבדות (ירמיהו נ':ו') ועשיתי אתם לגוי אחד (יחזקאל ל"ז:כ"ב) ובמסורת הדפוס נמסר זה הסימן כאן ובפרשת מסעי במלות שונות והכונה א' ובפרשה מסעי חסר אותו דירמיה ודיחזקאל ומ"ש שם ו' צ"ל ז':

פסוק ו

אבן בהן. בה"א לא בחי"ת וכן דלקמן סימן י"ח ע"ש:

פסוק יז

ויתן לו את עכסה. התי"ו בסגול:

פסוק יח

ויהי בבואה. בבי"ת:

מאת אביה. בס"ס ודפוסים ישנים יש מאריך במ"ם:

פסוק כח
ובזיותיה. חד מן מלין דסוף תיבותא יה ולא מפקי ה' וסימן נמסר במסרה גדולה סוף (פרשת בשלח):

פסוק לח
ויקתאל. לעולם כל קמוץ על שני שואים יקרא חטוף ודומה לו ויקדעם האמור בסמוך ועוד כלל אחר כשיהיו שני שואים באמצע המלה ויהיה השוא השני תחת אות בג"ד בפ"ת השנית נעה ודגושה דגש קל כמו (בשבתך וכתבו) ודומיהם ונמצאו אולי השנים רפים יקתאל יקדעם ואולי מפני אחע"ה נרפו מכלול דף ק"צ. וכן יקתאל דמלכים ב' י"ד:

פסוק לט
ובצקת. הבי"ת בלא מאריך ולכן קריאתו בקמץ חטיף וכן בדפוס ישן הוא בחטף קמץ ממש כדרכו לעשות על החטפים קמצים:

פסוק מז
והיה הגבול. הגדול קרי:

פסוק מח
ושוכה. בה"א ומה שכתוב במקצת ספרים ושוכו קרי הוא שלא לצורך:

פסוק נב
ארב ודומה. בכמה ספרים כ"י ודומה בריי"ש לא בדל"ת: ואשען השי"ן בלא דגש:

פסוק נג
וינים. במ"ם ובמקצת ספרים כתיב וינים וקרי וינום ובמקצתם כתיב וקרי בוא"ו וכן בה"א כ"י נכתב בצד למערבאי וינוס כתיב וקרי: *):

פסוק נו
ויקדעם. במקצת ספרים כ"י הדל"ת בחטף קמץ ועיין מ"ש לעילעל ויקתאל:

פסוק סג
לא יוכלו. יכלו קרי:

פרק טז

פסוק ג
גזר והיו תצאתו. תיו ק' ובמקצת ספרים מלא וא"ו בתר תיו קמייתא אמנם על פי המסורת דפרשת מסעי ראוי להיות חסר דנמסר שם כל אורייתא תוצאותיו כתיב. אל גבול הפלטי שהוא פסוק זה תצאתו כתיב אל כתף בית חגלה סימן י"ח: (יט) תצאותיו כתיב ושארא

תצאתיו כתיב: גזר והיו תצאתו ימה בס"א הימה ולא יתכן שבסימן כ"ד נמסר כל הימה שבסיפרא ואין זה בתוכם והוי יודע דהתם במסרה גדולה נמסר הימה ו' וטעות הוא וצריך להגיה ז' ולהוסיף וגבול ים והימה דלעיל בסימן ט"ו:

פסוק ה

עד בית חורן. במלה זו יש כל החלופים השייכים בחסר ויתיר במקצת ספרים חסר דחסר ומקצתם מלא דמלא וי"ש מלא וא"ו קדמאה וי"ס מלא וא"ו בתראה ועיין מסרה הכתובה במסרה גדולה בסימן י"ח:

פסוק ו

שלה. בה"א:

פרק יז

פסוק ד

ולפני הנשיאים. בספרים כ"י מדוייקים ובקצת דפוסים ישנים מלא דמלא ובדפוסים אחרונים הנשאים כתיב חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא ובמסורה סוף פרשה לך לך נמסר כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד' וכו' והויא דלא כמאן לכן נ"ל להגיה כל נביאים וכתובים נשיאים כתיב מלא דמלא כמו שמצאנו זה בספרים המדוייקים וגם כל החסרים שבנביאים וכתובים הם מלאים דמלאים וכל הספרים חוץ מהארבעה שיצאו מן הכלל. משכתבתי זה ראיתי אח"כ במסורת כ"י שכתוב בפירוש כל נביאים וכתובים כתיב נביאים:

פסוק ה

ויפלו חבלי מנשה. החי"ת בפתח והמסורת עליו לית דכותיה פתח ווכל בחבל דכוותיה.

פסוק יא

בית שאן ובנותיה וגו'. רבים החילופים שנפלו בספרים בשפה ובנותיה שבפסוק זה ועל פי המסורת כולם שבפסוק מלאים וא"ו חוץ מן תענך ובנתיה שהוא חסר וכן במסורת כ"י ב' חסר בסיפרא עקרון תענך וכן מצאתי במסורת כ"י ז"ל ובנתיה ה' חסר בנביאים וסי' עקרון. תענך דיהושע לעיל סימן ט"ו והכא תענך. יבלעם. דשופטים א'. ובתניה באש תצתנה ירמיה ריש מ"ט. וכל אורייתא וכתובים דכוותא בר מן ו' וסימן מגדו. דור (ד"ה א,ז) בית אל. ישנה (ד"ה ב,יג) שוכו. תמנה. (ד"ה ב, כ"ח) אלה הששה הם מלאים ושארא דכתובים חסרים ועדו מצאתי לשון אחר בספרים מדוייקים כ"י ובנותיה ו' מלא בכתובים וסי' מגדו דור בית אל ישנה שוכו תמנה וכל נביאים דכותא במ"ה חסרים וסי' עקרון.

תענך. דיהושע תהנך. יבלעם. דשופטים ובנתיה באש תצתנה. וכל אוריתא דכותיהון ונמצאו שתי מסרות אלו שוות בכוונתן אלא שמתחלפות בגרסתן ומסורת הדפוס דסוף פרשת חקת צריכה תיקון: ואת ישבי דאר. בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י הוא"ו בגעיא: **וישבי עין דר**. ברוב הספרים חסר וא"ו ובדפוס ישן כתב דאר באל"ף ולא יתכן כפי המסרת שנמר לסימן. ד' כתיב אל"ף ואחד מהם הוא הראשון שבפסוק זה השני. **תענך**. בספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשו"א לבדו וכן לעיל בסימן י"ב ולקמן בסימן כ"א:

פסוק טו

ויאמר אלהם יהושע. בספרים כ"י מלא יו"ד ובמקרא גדולה חסר. וכן במסרה גדולה נמר ב' מס' ביהושע וסימן ויקרא יהושע בן נון אל סי' ו' ויאמר אלהם יהושע ע"כ. ולא ידעתי אם הוא זה או אחר דבסיפרא דאיכא אחרינ:

היערה. ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים העין בשו"א לבדו:

פסוק טז

לא ימצא לנו. המסורת עליו לית ומלעיל:

פרק יח

פסוק ג

אבותיכם. במקצת ספרים מלא דמלא וכן במסורת יהושע כולם מלאים:

פסוק ד

ויתהלכו. אין ביו"ד מאריך:

ויכתבו אותה. במקצת ספרים מלא וכן נכון על פי המסורת דפרשת בלק אבל והתחלקו אתה שבסמוך חסר כי הוא אחד מן החסרים:

פסוק ה

על גבולו מנגב. במקרא גדולה כותב גבלו ונמסר עליו ה' חסרים ובכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן ראוי שלא נמנה זה במסורת עם ה' חסרים בלישנא וסימן נמסר במסרה גדולה פרשת חיי שרה (פסוק י"ז):

פסוק ח

בשלה. בה"א וכן אל המחנה שלה שבסמוך ובחנם כתבו עליהם במקצת ספרים לו ק':

פסוק י

לבני ישראל כמחלקותם. במקרא גדולה וקטנה כתוב בגליון ס"א לפני ולא ראיתי כן בשום ספר:

פסוק יב

ימה והיה. והיו קרי ועיין לעיל סימן ט"ו:

מדברה. במקצת ספרים הבי"ת בקמ"ץ אמנם כפי המסורת דישעיה ריש סימן ט"ז ראוי להיות בפתח וכן במכלול דף רכ"ה ובאו מדברה בית און. מדברה דמשק (מלכים א,יט) הבית בפת"ח אף על פי שאחריהן נח באו כן לפי שהם סמוכים. ובמסורת דמפק שקרתא עכ"ל מסכים למסורת שלנו. (וכ"ה במס"ק מלכים א' י"ט ט"ו):

פסוק יד

נגבה והיה. והיו קרי כמו שאמרתי לעיל בסי' ט"ו:

פסוק יז

אבן בהן. בה"א כדלעיל בסימן ט"ו ומה שכתוב עליו במסרה גדולה יהודה ועלה אבן בהן. ה"פ פסוק דלעיל דהוא בגורל יהודה ומלה ודין דבגורל בנימין וירד:

פסוק יט

והיה. והיו הרי כמ"ש לעיל סימן ט"ו:

תצאותיו. תצאות קרי כן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים ובספרים יש חילופי' ומה שכתבתי נכון ע"פ המסורת שהבאתי לעיל סימן ט"ז:

פסוק כ

יגבל אתו. הבית בחולם בכל הספרים ובמקצת ספרי הדפוס מלא וא"ו ונכתב עליו יתיר וא"ו ובכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים חסר וא"ו. ובמקצת הספרים הבית במאריך וכולם במקף וזל"ש המכלול בדף כ"א במשקל **יִפְעַל** כשהוא בחולם ומסמך המלה במקף על שלה וטירה או על מלה שהיא מלעיל החטף העי"ן בקמץ חטף במקום בחולם כמו ומלך עז **יִמְשֹׁל־בָּם** (ישעיהו י"ט:ד') לבו **יִקְבָּץ־אוֹן** לו (תהילים מ"א:ז') ודומיהם ונשאר החולם עם המקף במלת כי **יִגְנֹב־איש** ובא כן מפני המאריך שנשתתף עמו וכן יבא עם המקף בחולם כשהמלה איננה זעירא ולא מלעיל כמו **יִגְבַּל־אתו** ע"כ. ותמה בעיני כי בחילופים של מקרא כ"י ראיתי לב"נ **יִגְבֹּל־אֹתוֹ** ולב"א **יִגְבָּל־אתו** ואנו סומכים על קריאת ב"א. וגם במקרא ישנה מהדפים נרחב מבחוץ **בָּ** להורות זה החילוף וצריך לי עיון:

פסוק כד

העמוני. העמונה קרי:

פסוק כו

והמצפה. בסגול:

פסוק כח
וצלע האלף. והיבוסי היא ירושלים. בס"א כ"י **והיבוסי** בשופר **היא־ירושלם** במאריך ובמקף:

פרק יט

פסוק א
בני שמעון למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דשמעון כמ"ש בפרשת נשא:

פסוק ד
ואלתולד. ברוב הספרים מלה אחת:

פסוק ה
וצקלג. הלמ"ד בקמץ במקצת ספרים ומקצתן בפתח וי"ס שהצד"י במאריך:

פסוק ו
ושרומן. בחי"ת לא בה"א והוא בסגול ברוב הספרים ויש מהן בצירי:

פסוק ח
ראמת נגב. כן כתיב בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים באעל"ף ונמסר עליו לית כתיב אל"ף והמ"ם בפתח לא בחולם וי"ס כתוב רמת בלא אל"ף:

פסוק יב
הדברת. במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך וכן לקמן סימן כ"א:

פסוק יג
גתא חפר. לא מפיק ה"א מסורת הגדול:

פסוק יד
והיו תצאתיו. בס"א כ"י כתיב והיה וקרי והיו וטעות הוא שאין זה מן הכתובים בה"א וקרין בוא"ו. כמ"ש לעין סימן ט"ו:
יפתח אל. ב' במנין ותרין מלין ומקף ביניהון:
ושחצומה. ושחצימה קרי:

פסוק טו
וידאלה. בס"א כ"י בריי"ש וכן במסרה גדולה נכתב בצדו ס"א ויראלה בריי"ש ע"כ. ובשאר הספרים בדל"ת:

פסוק טז
בני זבולן למשפחותם. זהו בתראה דזבולן מן ח' מלאים שכתבתי בפרשת נשא:

פסוק יז
לבני יששכר למשפחותם. זהו קדמאה דישששכר מן ח' מלאים כמ"ש בפ' הנ"ל:

פסוק יח
ואפרים ושיאון. בשי"ן ימנית ועיין מ"ש בפרשת ואתחנן סימן ד':

פסוק כג
מטה בני יששכר למשפחתם. חסר וזהו בתראה דישששכר שלא נמנה עם המלאים בפרשת נשא:

פסוק כד
בני אשר למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דאשר כמ"ש בפ' הנ"ל:

פסוק כז
בית דגן. הגימ"ל בחולם ונמסר עליו לית וחסר ובמקצת דפוסים הגימ"ל בקמץ וטעות הוא:

ופגע בזבלון. במקצת ספרים מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה וכן חברו דלקמן בפרשה ופגע בזבלון בזבלון מנגב והם על פי המסורת ט' כתיב כן וסימן נמסר במסרה גדולה פרשת ויגש וכן מצאתים במסרה כ"י:

פסוק כט
ויהיו. והיו קרי:

מחבל. במקצת ספרים בחי"ת בסגול ומקצתן בצירי וכן מצאתי כתוב בגליון אחד מס"ס שכן הוא בהללי בצירי:

פסוק לג
מאלון. בדפוסים אחרונים האלף בפתח ובכל ספרים כ"י ודפוסים קדמונים בצירי:

פסוק לד
אזנות. במקרא גדולה כיתב עליו ס"א מוגה אזנו ע"כ. ואין להטות אוזן להגהה זו. ובדפוס ישן האל"ף בקמץ ובשאר ספרים בפתח:

ופגע בזבלון. עיין מה שכתוב לעיל על ופגע בזבלון:

חקקה. פליגי על קו"ף קדמאה אם דגש או רפוי ובמקצת ספרים החי"ת בוא"ו שורק:

פסוק מז
וירשו. חד מן ד' חסרים על פי המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז והיו"ד במאריך:

פרק כ

פסוק א
וידבר ה' אל יהושע לאמר. בכל ספר יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נאמר וידבר. ודבור לשון עזה הוא ובמכות פרק אלו הן הגולין א"ר אחא בר חנינא מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בלשון עזה מפני שהם של תורה עיין ילקוט יהושע רמז ל' וכלי יקר:

פסוק ח
ואת גלון. גולן קרי:

פרק כא

פסוק ד
למשפחת הקהתי. הקו"ף בשוא ברוב הספרים:

פסוק ה
ולבני קהת. הקו"ף בשו"א:

פסוק ו
(**ולבני גרשון ממשפחות מטה ישששכר**. במסרה גדולה חסר ומסור עליו ג' חסר בנביא ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו ופסוק ולבני גרשון ממשפחת הלוים דלקמן בפרשה חסר ושם נמסר ג' חסר בנביא ובמסרה גדולה נמסר כאן ושם ג' חסר בנביא ולא יתכן דאם כן הוו להו ד':

פסוק י
ויהי לבני אהרן ממשפחות. במקצת ספרים מלא וא"ו וכן נכון על פי המסורת שנמסר כאן במסרה גדולה ג' חסר בנביאים ושלשתם הם בפרשה מלא וא"ו וכן נכון על פי המסורת שנמסר כאן במסרה גדולה ג' חסר בנביאים ושלשתם הם בפרשה זו ואין זה מהם:
הקהתי. במקצת ספרים הקוף בחטף קמץ:
ראישנה. ראשונה ק' ונכתב בפני נחים האל"ף והיו"ד כמו כל הבאיש (ישעיה ל'):

פסוק יג
את חברון ואת מגרשה ואת לבנה ואת מגרשה. כתב המגיה במסרה גדולה כולם חסרים יו"ד ובס"א ישן ומדוייק כולם חסרים במ"ב חברון לבנה ע"כ. וכן מצאתי גם אני בס"א כ"י אך ברוב הספרים כולם חסרים:

פסוק כ
ויהי ערי גורלם. סימן יהושע ויהי ערי גורלם. (ד"ה א,ו) ויהי ערי גבולם:

פסוק כו
למשפחות בני קהת הנותרים. במקצת ספרים למשפחות מלא וכן נכון על פי המסורת כמ"ש למעלה:

פסוק כז
את גלון. גולן קרי:

פסוק כח
את דברת. במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך כדלעיל סימן י"ט:

פסוק לד
את קרתה. במקצת דפוסים ישנים ואת קרתה ובשאר ספרים כתוב את בלא וא"ו וגם במסורת מנו זה עם כ"ח את הכתובים בענין:

פסוק לו
קודם וממטה גד יש ספרים שכתוב בהם שני פסוקים ואלו הן: (לו) **וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה ואת יהצה ואת מגרשה**: (לז) **את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת** (**ס"א את**) **ואת מגרשה ערים ארבע**: וכן ראיתי בדפוסים ישנים. ופסוקים אלו הם גם בד"ה א' ס"ג-ס"ד: ובס"ס ישנים כ"י פסוק ראשון כתוב באופן אחר: **וממטה ראובן את עיר מקלט הרצח את בצר במדבר ואת מגרשה את יהצה** (**ס"א ואת יהצה**) **ואת מגרשה**: וכן נראה נכון לפרש ד' ערים אלו לפי הסכום שכתוב בפ' ערים שתים עשרה ורד"ק כתוב לעיל בפסוק לבני מררי ול"ש בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולון ארבע ממטה גד ארבע וממטה ראובן לא כתב. וי"ס מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה את יהצה ואת מגרשה את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת ואת מגרשה ערים ארבע: ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי נשאל רבינו האי ז"ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכא לא חשיב להו בדברי הימים חשיב להו נראה מתשובתו כי אינם כתובים בספריהם עכ"ל ועיין מה שכתוב במסרה גדולה בגליון ומ"ש למעלה בסי' י"ג בחשבון חצי הספר בפסוקים: וחילוף כזה מצאתי בנחמיה סימן ז' ע"ש:

פרק כב

פסוק א
לראובני. הרי"ש במאריך ונקודה שלה שורק ואל"ף נחה כמ"ש בפרשת פנחס:

פסוק ד
כאשר דבר להם. חד מן ה' להם דסבירין לכם וסימנם במסורה בפרשת בהעלתך סימן י"א:
ועתה פנו ולכו. במקצת דפוסים ישנים פנו וסעו ובשאר ספרים ולכו וכן תרגם יונתן ואיזילו:

פסוק ו
ויברכם יהושע. הרי"ש בשו"א לבדו כמנהגו:

פסוק ז
ולחצי שבט המנשה. הה"א במאריך כחבריו שבענין:
מעבר הירדן. בעבר קרי וכן הוא ברוב הספרים במסרה רבתא מערכת אות הבי"ת מנו ו' מלין דכתיבין ב' וקרין מ"ם ובסוף כתוב וחד חילוף מ' כתיב וקרי ב' מעבר. ולחצי שבט המנשה נתן משה:
אהליכם ויברכם. הרי"ש בשו"א:

פסוק יד
ועשרה נשאים. חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן מצאתי במסורת כ"י כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בן מן ד' נשיאים כמו שנמסרו במקרא גדולה סוף פרשת לך לך וזה אחד מהם וראיתי מסרה אחרת כ"י אומרת בר מן ד' נשיאם וגרסא ראשונה נראה לי עיקר:

פסוק כ
מעל מעל. כתב רד"ק בשרשים מעל האחרון שהוא פתוח כולו ומלעיל הוא שם וגם הראשון הוא מלעיל מפני סמיכותו לשם שהוא מלעיל אבל הראשון הוא חציו קמץ וחציו פתח שהוא פעל עבר ור' יהודה כתב כי הראשון מלרע ולא מצאנוהו כן בספרים המדוייקים:

פסוק כב
אל אלהים יהוה אל אלהים יהוה הוא ידע. פסיקתא טובא איכא הכא ודכותייהו טובא בהדיא כמ"ש בחזמור פ"ט וחד טעמא לכולהו וכן בירושלמי פרה הרוה שלשתן שם

אחד הן באיניש דאמר בסילייוס קיסר אגוסטיס ובבראשית רבה פ"א גרסינן שלשתן שם אלהים הן וכו' ובזוהר פרשת אחרי מות דף ס"ה אל דא נהירו דחכמתא ואקרי חסד אלהים דא גבורה יהוא דא שלימו דכלא רחמי ועל דא דבר ויקרא ארץ וגו' עוד בזוהר ג' שמות אלו שלשתן יחד הם אחד והוא חותמו של הקדוש ברוך הוא והם נקראים אמת. וכן במדרש שוחר טוב מזמור נ' אל אלקים י"י אל אלקים י"י הוא ידע מה ראו בני גד ובני ראובן להזכיר שמות הללו שני פעמים אל אלקים י"י שבהם ברא את העולם שנאמר אל אלקים י"י דבר ויקרא ארץ. אל אלקים י"י שבהם נתנה תורה לישראל. כי אנכי י"י אלקיך אל קנא כנגד שלש מדות שבהם נברא בחכמה בתבונה ובדעת שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה. בדעתו תהומות נבקעו ע"כ. ותמה אני על שני גדולי הדור רש"י ורד"ק שהם עושים השכינה חול ח"ו ופירשו אל האלהים ואדני האדנים ועיין שערי אורה סוף ד' ל"ז בשך חמישי וסוף דף מ"א:

פסוק כה

וגבול נתן ה' ביננו. במקצת ספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד מניינא ונמסר עליו לית חסר וכן הוא בדפוסים ישנים:

פסוק ל

וייטב בעיניהם. כתיב במכלול דף קכ"ד וייטב בעיניהם דבני גד ובני ראובן נעדרה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב כמו ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו (שמואל א י"ח:כ') ודומים ריבם שם גם המכלל יופי כתב בא ביו"ד האיתן לבד ונפלה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב ובספרים שלנו בין בדפוסים ובין בכ"י בשני יודין:

פסוק לב

וישבו. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נכון על פי המסורת שנמסר (בפרשת שלח לך) וישובו י' ז' חסרים וג' מלאים וחשיב ואזיל לכולהו ודין הוא חד מן החסרים:

פסוק לד

ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד וגו'. במקצת ספרי הדפוס אחר מלת למזבח עד קרי ולא כתיב וכן נראה שפירוש בעלי כלי יקר ולא נמצא כן בספרים כ"י וגם רש"י כתב הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד וכן משמע מפירוש רד"ק. גם בתרגומים שלנו ליכא מלת סהיד ורד"ק כתב שתרגום יונתן וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא וכו' ומכל מקום אף לפי דבריו אינו אלא כמפרש. וכן כתב בעל לב אהרן המפרשים אמרו שחסר מלת עד:

פרק כג

פסוק ג
לכל הגויים האלה מפניכם. כן כתיב מפניכם לא מלפניכם. וראיה לדבר ממסורת (פרשת עקב) מלפניכם ג' וסימן והורישׁ ה' את כל הגוים האלה דהתם.

פסוק ה
ויהוה אלהיכם הוא יהדפם. תנינא דפסוק.

פסוק יג
ידוע תדעו כי לא יוסיף וגו'. לקמן בפרשה ולא נזכר זה בתוכם. כך נראה לי להגיה מסרה זו שיש בלבול בדפוס:

פסוק יד
מכל הדברים הטובים. במקצת דפוסים ישנים כתיב **מִכָּל**־ הדברים בקמץ ובמקף ובכל ספרים כ"י ושאר דפוסים בחולם ובטעם גלגל ולגרמיה:

פסוק טו
והיה כאשר בא וגו' אשר דבר ה' אלהיכם אליכם. בספר אחד כ"י כתוב עליכם וכן תרגם יונתן עליכון וגם במקצת ספרים יש הערה מחילוף זה אולם בשאר ספרים כתוב אליכם: **עד השמידו אתכם**. אין דומה לו בכל המקרא רצוני לומר לזה הפתוח הה"א כמשפט והמסורת עליו לית דכותיה וכן כתב החכם רבינו יונה בספר הרקמה:

פרק כד

פסוק ג
וארב. וארבה קרי והוא חד מן כ"ט מלין דחסרין ה' בסוף תיבותא וקריי' וסימן במסרא רבתה. ובירושלמי דפסחים שילהי מכלתין אמר ר' אחא וארב כאיב כמה ריבים עשיתי עמו עד שלא נתתי לו את יצחק. ד"א נעשיתי לו אורב אין חטא מיתן ליה ואין זכה מיתן ליה עיין יפה מראה שם:

פסוק ח
ואבאה. כתיב בה"א וקרי בלא ה"א והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה' בסוף תיבותא ולא קרייא וסימן במסרא רבתא:

פסוק י
ואצל. ברוב הספרים חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חסרים וחד מלא ולא מסיימי וכ"כ בשופטים ו' על פסוק ואצל אתכם מיד מצרים ועל חברו דשמואל י' והמלא היא דשמואל:

פסוק יד
ועתה יראו. האלף נחא ובמסורת יראו ג' וחבריו יראו את ה' קדושיו (תהילים ל"ד:י') אך יראו את ה' (שמואל א י"ב:כ"ד):

פסוק טו
את מי תעבדון. בחטף פתח העי"ן ובחולם הבי"ת לא כספרים משובשים שכ' תַּעַבְדוּן בעבר. מעבר קרי והוא חד מן ו' מלין דכתיב ב' וקרי מ' וסימן במסרא רבתא אות בית:

פסוק יז
המעלה אתנו ואת אבותינו. במקצת ספרים מלא וא"ו אך במסורת (ירמיה סוף סימן י"ד) לא נמנה זה בכלל המלאים:
את האתות. ברוב הספרים כן כתיב חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה:
הגדלות האלה. ברוב המדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא והכי מוכח במסרא רבתא מערכת אות גימל:

פסוק יח
(**ישב הארץ**. אמר הצעיר רחי"ב המגיה אשתומם על המראה הנצבת לנגד עיני על האי מסראתא דאיתא במערכת אות יו"ד וזה נסחה יושב ט"ז מלאים וכו' וא' מלא ביהושע וסי' ואת האמרי יושב הארץ. ורכב ברזל בכל הכנעני כך אשכחנא בתרי נסחו חדא משנת ש"ט וחדא משנת שע"ז וקשיא טובא דהרי קא מסרו חד ומני להו תרי. ואי לאו דקא מסתפינא הוה אמינא דמוטעי נינהו דהא האי פסוקא דרכב ברזל הישב כתיב ואילו הכא יושב קא חשיב היושב לא קא חשיב דהא בתר דא כולהו נסחו קא מסרו היושב ב' מלא וכו' וכל יהושע דכוותא במ"א חסר ורכב ברזל בכל הכנעני וכן בכולהו נמסר (ביהושע ט':ז') על בקרבי אתה יושב ל' מל' כספרים א"כ האי דואת האמרי חסר כתיב וכן בכולהו נדפס חסר. ותו דבסימן ט"ז על היושב בגזר נמסר כל ספרא מל' במ"א חסר ורכב ברזל ואילו בסימן י"ז על ורכב ברזל נמסר ל' חסר בס' אי הכי אתו כולהו אליביה דהאי מסרה דהיושב. אך אשכחנא מסרא (משנת רפ"ו) יותר דוקנית דקא מסר' וא' חסר ביהושע ורכב ברזל ונלע"ד דצ"ל ואת האמרי ישב הארץ ובהכי אתיא שפיר. תו בעינא

לאודועי דאע"ג דבסימן י"ב היושב בחשבון נדפס חסר טעותא הוא דמדפסנא דפוסי ויניציאה ואמשטרדם וצ"ל מלא ע"כ):

פסוק יט

אל קנוא. כתיב בחילופים ב"א אל קנא ב"נ אל קנוא נראה שהחילוף הוא בוא"ו קנא קנאתי לרוב הטעויות שנפלו בספרים כי בכל המקראות הוא מלא וכן ראוי על פי המסורת. והפלוגתות שבין ב"א ובין ב"נ אינן באותיות רק בנקודות וטעמים כמה שכתב רבי אליה בהקדמה השלישית למסורת המסורת. וגם חילוף זה היא בטעם בלבד. ולפי דעתי הוא אם יש מאריך במלת אל:

פסוק כו

ויקימה. בספרים וכתבי יד מדוייקים ודפוסים ישנים מלא יו"ד:

פסוק לא

ויעבד ישראל. סימן יהושע ויעבד ישראל (שופטים ב':ז') ויעבדו העם וסימן ישראל לא ידע עמי לא התבונן: